

สำนันิยมนมหัทศจรรยัในววรรณกรรรมไทยกับวาทกรรรมแห่งความเป็นอื่น

สรุเดช โชติอุตมพนัณฑ์ *

บทคัดย่อ

ในวงการวรรณกรรรมไทยนั้น รูปลแบบการประพนัณฑ์แนวสำนันิยมนมหัทศจรรยั นับว่าได้รับความนิยมนเป็นอย่งมาก นักเขียนในวงการไม่ว่าจะเป็นกนกพงศ์ สงสมพนัณฑ์ เรวัตตร พันัธุ์พิพัฒน์ ศิริวร แก้วกาญจน์ ประชาคม ลุนาชัย และอุเทน พรหมแดง ต่างสร้างสรรรค้งานเขียนที่มีกลันอายุของสำนันิยมนมหัทศจรรยั ทำให้มีการกล่าวขวัญถึง ววรรณกรรรมแนวนี้อย่งต่อเนื่อง เป็นที่ทราบกันดีว่าสำนันิยมนมหัทศจรรยัเป็นรูปลแบบ การประพนัณฑ์ที่มีต้นกำเนิดจากต่างประเทศและมีชุดแนวคิดและอุดมการณัรองรับ ชัดเจน ในแง่หนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าสำนันิยมนมหัทศจรรยัเป็นวาทกรรรมที่มีกรอบและ ขอบเขต มีพัฒนาการที่ตอบได้กับวาทกรรรมสำนันิยมน บทความนี้จึงมุ่งเน้นศึกษา การนำรูปลแบบการประพนัณฑ์ดังกล่าวมาใช้ในบริบทวรรณกรรรมไทย เพื่อวิเคราะห์ ความเหมือนและความแตกต่างในเชิงวาทกรรรมแห่งความเป็นอื่น โดยมุ่งศึกษา เปรียบเทียบวรรณกรรรมไทย 3 เรื่อง คือ *โลกที่กระจัดกระจาย* ของศิริวร แก้วกาญจน์ “แม่ मदแห่งหุบเขา” ของกนกพงศ์ สงสมพนัณฑ์ และ *หมานคร* ของ คอยหนูช

* อาจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัจนิยมมหัศจรรย์ หรือ magical realism เป็นรูปแบบการประพันธ์ที่มีประวัติ สืบย้อนไปไม่นานมากนัก เมื่อเทียบกับรูปแบบการประพันธ์รูปแบบอื่นๆ เช่น จินตนิยม หรือสัจนิยม ถึงแม้ว่าวรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์จะเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นเสมือน อัดลักษณะทางวรรณศิลป์ของทวีปละตินอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะที่เป็น รูปแบบงานเขียนของนักเขียนที่มีชื่อเสียงในระดับนานาชาติ เช่น คูลิโอ กอร์ดาสซาร์ (Julio Cortázar) นักเขียนชาวอาร์เจนตินา กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ (Gabriel García Márquez) นักเขียนชาวโคลัมเบีย อิซาเบล อเลนเด (Isabel Allende) นักเขียนชาว ชิลี งานเขียนรูปแบบสัจนิยมมหัศจรรย์นั้นเริ่มปรากฏขึ้นเห็นเด่นชัดใน ยุค "บูม" (El Boom) ประมาณตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 ถึงปี ค.ศ. 1970 ซึ่งนับว่าเป็นยุคทองของ นวนิยายละตินอเมริกา และเป็นช่วงที่นักเขียนพยายามนำเสนอแนวเขียนแบบทดลอง หลายรูปแบบด้วยกัน สัจนิยมมหัศจรรย์เป็นรูปแบบหนึ่งที่นักเขียนละตินอเมริกาใน ช่วงนั้นได้ลองประยุกต์และได้รับผลสำเร็จอย่างสูง งานเขียนที่สำคัญที่สุดเล่มหนึ่งที่ เกิดขึ้นในช่วงนี้คือ *หนึ่งร้อยปีแห่งความโดดเดี่ยว* (Cien años de soledad) ของ กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ ซึ่งได้รับการยกย่องนับถือให้เป็นคัมภีร์ของนวนิยาย สัจนิยมมหัศจรรย์และเป็นต้นแบบให้กับนักเขียนรุ่นต่อมา ไม่ว่าจะเป็น อเลนเดหรือ เลารา เอสกิวเวล (Laura Esquivel) นักเขียนชาวเม็กซิโก

เมื่อพิจารณาทางด้านประวัติแล้ว สัจนิยมมหัศจรรย์เป็นกระแสทางศิลปะ ที่เกิดขึ้นประมาณต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วงที่ประวัติศาสตร์ยุโรปมีความ ผกผันอันเนื่องมาจากภาวะสงครามและวิถีชีวิตในมหานครที่ซับซ้อนมากขึ้น สัจนิยม มหัศจรรย์เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับสภาพสังคมในประเทศเยอรมนีในช่วงหลังสงครามโลก ครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นช่วงที่ประชาชนตกทุกข์ได้ยากในภาวะข้าวยากหามากแพง รัฐบาล ประสบปัญหาที่ต้องฟื้นฟูประเทศและเสียค่าปฏิกรรมสงครามเป็นจำนวนมากต่อฝ่าย พันธมิตร จึงมีการตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมองและพิจารณาการณ์รอบข้าง อย่างตรงไปตรงมา สัจนิยมมหัศจรรย์จึงเกิดขึ้นจากการที่ข้อตระหนักดังกล่าว ปะทะกันกับอิทธิพลของแนวคิดที่เน้นจินตนาการและการแสดงออกในสมัยนั้น ไม่ว่า

จะเป็นกระแสอภิสังขนิยม (surrealism) และพัฒนาการของสาขาวิชาจิตวิเคราะห์ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในช่วงเวลาเดียวกันนั่นเอง

สังขนิยมมหัศจรรย์ได้อุบัติขึ้นเป็นครั้งแรกในรูปแบบของการนำเสนอในเชิงทัศนศิลป์ เป็นการนำเสนอความจริงที่แฝงเร้นไปด้วยความลึกลับ เป็นภาพชีวิตของคนในเมืองที่มีลักษณะบางอย่างที่ดูเหนือจริง ถึงแม้ว่า ฟรันซ์ โรห์ (Franz Roh) ได้นิยามแนวโน้มการวาดภาพดังกล่าวว่า **สังขนิยมมหัศจรรย์ (Magischer Realismus)**¹ เมื่อพิจารณาจากจุดกำเนิดทางด้านทัศนศิลป์ สังขนิยมมหัศจรรย์จึงเป็นรูปแบบผสมผสานที่นำเสนอองค์ประกอบที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกันไว้ด้วยกันอย่างลงตัว การนำเสนอเรื่องราวต่างๆ อย่างตรงไปตรงมาและความสำคัญของจิตใจและจินตนาการมีการผสมผสานกันเป็นอย่างดี

สังขนิยมมหัศจรรย์กับวาทกรรมความเป็นอื่น

หลังจากที่หนังสือเกี่ยวกับสังขนิยมมหัศจรรย์ทางทัศนศิลป์ของโรห์ได้รับการตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1925 แล้ว² อีกเพียงแค่สองปีต่อมา หนังสือของเขาได้รับการแปล

¹ นักประวัติศาสตร์ศิลปะเยอรมันอีกท่านหนึ่งคือ กุสตาฟ ฮาร์ทเลาบ์ (Gustav Hartlaub) ได้ตั้งชื่อแนวโน้มดังกล่าวว่า **ปรัวิสัยแนวใหม่ (Neue Sachlichkeit)** อันแสดงให้เห็นแนวโน้มที่ศิลปินพยายามนำเสนอความจริงตามแบบปรัวิสัย แต่แฝงเร้นด้วยปริศนาและความลึกลับในเวลาเดียวกัน เพื่อสื่อให้ผู้ชมตระหนักถึงความซับซ้อนของความจริง สำหรับประวัติของสังขนิยมมหัศจรรย์ทางทัศนศิลป์ ดูเพิ่มเติม Irene Guenther, 'Magical Realism, New Objectivity, and the Arts during the Weimar Republic', in Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community* (Durham and London: Duke University Press, 1995), ppl. 33-73; Serguiz Michalski, *New Objectivity: Neue Sachlichkeit – Paintings in Germany in the 1920s* (Köln: Taschen, 2003).

² Franz Roh, *Nach - Expressionismus, magischer Realismus: Probleme der neuesten Europäischen Malerei* (Leipzig: Klinkhardt and Biermann, 1925).

เป็นภาษาสเปนและตีพิมพ์ในวารสาร *Revista de Occidente*³ ซึ่งเป็นวารสารวิชาการที่มีผู้อ่านจากทวีปละตินอเมริกาเป็นจำนวนมาก จึงเป็นไปได้ว่าอเลโฆ การ์เปเนเตียร์ (Alejo Carpentier) ซึ่งเป็นนักเขียนชาวคิวบา ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของโรห์ และนำมาใช้อธิบายลักษณะงานเขียนละตินอเมริกาและประกาศว่าสังคมนิยมมหัศจรรย์เป็นอัตลักษณ์ทางวรรณศิลป์ของทวีปละตินอเมริกา วรรณกรรมของการ์เปเนเตียร์หลาย ๆ เรื่องไม่ว่าจะเป็น *อาณาจักรแห่งโลกนี้ (El reino de este mundo)* และ *ย่างก้าวที่หายไป (Los pasos perdidos)* ต่างเป็นงานเขียนที่ทดลองประยุกต์ใช้แนวสังคมนิยมมหัศจรรย์อย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม แทนที่การ์เปเนเตียร์จะใช้คำว่า *el realismo mágico* ซึ่งเป็นการแปลตรงตัวจากชื่อสังคมนิยมมหัศจรรย์ของโรห์ การ์เปเนเตียร์กลับเลือกที่จะใช้ชื่อว่า *lo real maravilloso (ความจริงอันมหัศจรรย์)*⁴ ในการตั้งชื่อรูปแบบการประพันธ์ในแบบดังกล่าว การ์เปเนเตียร์อาจต้องการจะแยกแยะความแตกต่างระหว่าง *สังคมนิยม (realismo)* และ *ความจริง (lo real)* ในขณะที่สังคมนิยมเป็นรูปแบบการประพันธ์ชนิดหนึ่งที่มีวาทกรรมและลักษณะเฉพาะรองรับความจริงเป็นสิ่งที่กว้างและซับซ้อนมากกว่า เหตุที่การ์เปเนเตียร์ต้องการที่จะเน้นถึงความจริงมากกว่าสังคมนิยมนั้น อาจจะมีเนื้อมาจากแนวคิดที่ว่าทวีปละตินอเมริกามี "ความจริง" ที่แตกต่างออกไป ไม่เฉพาะเพียงแต่ "รูปแบบการนำเสนอ" ดังนั้น การใช้ชื่อสังคมนิยมมหัศจรรย์ตามโรห์อาจจะทำให้หลงคิดไปว่า "ความจริง" ที่ทั้งสองทวีปต้องการนำเสนอ นั้นเป็นความจริงแบบเดียวกัน ดังที่การ์เปเนเตียร์กล่าวไว้ว่า

³ Roh, 'Realismo mágico. Problemas de la pintura europea más reciente', *Revista de Occidente* 16 (1927), pp. 274-301.

⁴ อ่านเพิ่มเติม Alejo Carpentier, 'On the Marvelous Real in America', in Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community* (Durham and London: Duke University Press, 1995), pp. 75-88. ส่วนหนึ่งของบทความนี้เคยตีพิมพ์เป็นคำนำของนวนิยาย *อาณาจักรแห่งโลกนี้* ของการ์เปเนเตียร์เอง

Because of the virginity of the land, our upbringing, our ontology, the Faustian presence of the Indian and the black man, the revelation constituted by its recent discovery, its fecund racial mixing [*mestizaje*], America is far from using up its wealth of mythologies. After all, what is the entire history of America if not a chronicle of the marvelous real? ⁵

[เพราะความบริสุทธิ์ของแผ่นดิน การเลี้ยงดูของพวกเราเอง ภาวะความเป็นจริงของพวกเราและการปรากฏตัวแบบเฟาสต์ของพวกอินเดียนแดงและพวกผิวดำ การเปิดเผยการค้นพบใหม่ๆ การผสมข้ามสายพันธุ์อันดกดื่น อเมริกาจึงไม่น่าจะใช้ขุมทรัพย์ทางด้านมหานมดอย่างง่าย ๆ อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ของอเมริกาจะเป็นสิ่งใดถ้าไม่ใช่ปฐมบันทึกของความจริงอันมหัศจรรย์]

การมุ่งชี้ให้เห็น "ความจริง" ที่แตกต่างออกไปเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อพัฒนาการของสังคมนิยมหัตถกรรม เนื่องจากรูปแบบการประพันธ์ตามทัศนคติดังกล่าว ต้องการชี้ให้เห็นขีดจำกัดของการมองโลกแบบยุโรปที่มักพิจารณาว่าทุกสิ่งทุกอย่างสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล ในขณะที่ผู้คนในทวีปละตินอเมริกาอาจจะมีทัศนคติในการมองโลกที่แตกต่างออกไป เนื่องจากมีภูมิหลังและสภาพสังคมที่ไม่เหมือนกับผู้คนในยุโรป ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เทพปกรณัมและตำนานพื้นบ้าน ซึ่งล้วนแต่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดกรอบความคิดของผู้คน ลักษณะดังกล่าวทำให้ชาวละตินอเมริกามีทัศนคติต่อความจริงที่แตกต่างและไม่เห็นด้วยว่าเหตุผลสามารถเป็นเครื่องมือที่ทำให้เข้าใจความจริงได้อย่างสมบูรณ์ หากแต่ความจริงอาจจะประกอบไปด้วยสิ่งที่ก้าวเกินระบบเหตุผล หรือเป็นสิ่งที่ต้องใช้เทพนิยายหรือตำนานพื้นบ้านอธิบายประกอบก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม เห็นได้ชัดเจนว่าการ์เปเนเตียร์ได้นำเอาแนวคิดสังคมนิยมหัตถกรรมมาจากยุโรป ซึ่งเป็นทวีปที่มีพัฒนาการทางวรรณศิลป์เป็นเวลาหลายร้อยปี

⁵ Carpentier, 'On the Marvelous Real in America', p. 88.

สัจนิยมมหัศจรรย์ในยุโรปไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นลอยๆ หากแต่เป็นวาทกรรมที่ได้แย้งกับวาทกรรมอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด รูปแบบการประพันธ์รูปแบบหนึ่งที่สัจนิยมมหัศจรรย์วิพากษ์วิจารณ์คือ สัจนิยม (realism) อาจจะกล่าวได้ว่าสัจนิยมไม่ได้เป็นเพียงแค่รูปแบบการประพันธ์ แต่เป็นวาทกรรมที่มีแนวความคิดและอุดมการณ์รองรับ สัจนิยมเป็นรูปแบบการมองความจริงด้วยความเชื่อที่ว่าระบบเหตุผลและตรรกะสามารถอธิบายการคลี่คลายของความจริง สัจนิยมได้รับอิทธิพลจากมุมมองทางวิทยาศาสตร์ที่มีแนวคิดที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างสามารถวิเคราะห์ออกมาได้เป็นส่วนย่อยๆ และส่วนต่างๆ นั้นเชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ เหตุการณ์ในชีวิตจริงก็เช่นกัน สามารถวิเคราะห์ออกมาได้เป็นเหตุการณ์ย่อยและแต่ละเหตุการณ์ย่อยมีการเชื่อมโยงกันด้วยระบบเหตุและผลอย่างชัดเจน วาทกรรมสัจนิยมเกิดขึ้นมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นการพยายามล้มล้างมโนคติเกี่ยวกับการนำเสนอความจริงในแบบฟุ้งฝันหรือแบบที่เน้นจินตนาการเป็นหลักในกระแส จินตนิยม (romanticism) วาทกรรมสัจนิยมที่พยายามครอบงำการมองโลกตามแบบเหตุผลนิยมและพยายามสร้างความเป็นอื่นให้แก่ชีวิตตรงข้ามกับเหตุผล ซึ่งก็คือจินตนาการและสิ่งเร้นลับต่างๆ ที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล⁶

เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ จะเห็นได้ว่าสัจนิยมมหัศจรรย์เป็นการวิพากษ์วิจารณ์วาทกรรมสัจนิยมโดยตรง เนื่องจากมุ่งนำเสนอขีดจำกัดการนำเสนอความจริงตามแบบสัจนิยมที่หลีกเลี่ยงองค์ประกอบที่ไม่เกี่ยวข้องกับเหตุผลโดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามวาทกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์ไม่ได้ย้อนกลับไปฟื้นฟูวาทกรรมจินตนิยมที่ให้ความสำคัญกับการนำเสนอเรื่องราวในจินตนาการและต่อต้านระบบเหตุผลโดยตรง หากแต่สัจนิยมมหัศจรรย์เป็นการสร้าง วาทกรรมผสมผสาน (hybridized discourse) ที่มีโลกของเหตุผลเป็นพื้นฐาน แต่บนพื้นฐานนั้นกลับมีองค์ประกอบที่เป็นอื่นผสมอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภูตผีปีศาจ เรื่องราวเร้นลับ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิฤทธิ์

⁶ ดูเพิ่มเติม Damian Grant, *Realism* (London: Methuen, 1970); Pam Morris, *Realism* (London: Routledge, 2003).

ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ องค์ประกอบที่เป็นอื่นเหล่านี้ไม่ได้มีความพยายามที่จะอธิบายหรือหาเหตุผลมารองรับ เนื่องจากปฏิบัติการณ์ดังกล่าวเป็นเสมือนการตกหลุมพรางของสัญนิยมที่ต้องการหาเหตุผลมาอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ในสัญนิยมมหัศจรรย์ สิ่ง “เหนือจริง” กลายเป็นสิ่งที่อยู่ “เหนือระบบเหตุผล” และสิ่งที่อยู่ “เหนือระบบเหตุผล” สามารถดำรงอยู่ได้กับสิ่งที่อยู่ “ภายใต้ระบบเหตุผล” ผลกระทบที่สำคัญของการดำรงอยู่ร่วมกันขององค์ประกอบทั้งสองคือ การพยายามขยายขอบเขตของความจริง สัญนิยมมหัศจรรย์จึงเป็นวาทกรรมที่ตอบโต้วาทกรรมสัญนิยม แต่สัญนิยมมหัศจรรย์ก็เกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดวาทกรรมสัญนิยม เนื่องจากสัญนิยมมหัศจรรย์ยอมรับว่าวาทกรรมสัญนิยมมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์และการสร้างมโนคติของมนุษย์ในปัจจุบันเป็นอย่างมากจนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่สัญนิยมมหัศจรรย์ก็ทำหน้าที่เป็นเสมือนวาทกรรมขยายขอบที่คอยกระตุ้นเตือนให้คนตระหนักถึงความเป็นอื่นของวาทกรรมหลักและพยายามที่จะตั้งคำถามโต้แย้งกับขีดจำกัดดังกล่าว

เมื่อโรห์พัฒนาแนวคิดสัญนิยมมหัศจรรย์ขึ้นมาในช่วงต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น วงการทัศนศิลป์ของเยอรมนีเริ่มตระหนักขีดจำกัดของการนำเสนอความจริงตามแบบสัญนิยมและเล็งเห็นถึงความสำคัญของจิตใจและจินตนาการ อันเป็นอิทธิพลของกระแสอภิสัญนิยมและพัฒนาการของจิตวิเคราะห์ สัญนิยมมหัศจรรย์จึงมุ่งโจมตีวาทกรรมสัญนิยมซึ่งเป็นสถาบันทางความคิดและปัญญาที่มั่นคงสถาบันหนึ่งในโลกเก่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรป อย่างไรก็ตาม เมื่อสัญนิยมมหัศจรรย์พัฒนาขึ้นในทวีปละตินอเมริกานั้น วาทกรรมสัญนิยมเป็นเพียงแค่ทางเลือกหนึ่งของแนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะที่ไม่สามารถตอบสนองการนำเสนอความจริงตามแบบของคนในท้องถิ่นขึ้นมาได้ กล่าวคือ วาทกรรมสัญนิยมเป็นเสมือนการนำเข้าชุดความคิดจากต่างถิ่น เป็นการครอบงำทางระบบความคิดจากศูนย์กลางคือยุโรปและอเมริกาเหนือ สัญนิยมมหัศจรรย์จึงเป็นเสมือนการตอบโต้ของทวีปละตินอเมริกาเพื่อที่จะสร้างภาวะความเป็นอื่นให้กับวาทกรรมหลักและในขณะเดียวกันก็ได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ทางวรรณศิลป์ให้กับตนเองอีกทางหนึ่ง ในการสร้างสรรค์งานเขียนนั้น ความเป็นอื่นอันเป็นสัญลักษณ์ของวาทกรรมสัญนิยมคือ ความก้าวหน้า

ทางวิทยาการจากยุโรปและอเมริกาเหนือ เป็นการรุกรานของอารยธรรมกระแสหลัก เข้ามาสู่อารยธรรมพื้นถิ่น ซึ่งมักจะถูกพิจารณาว่าเป็นวัฒนธรรมรองที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้เป็นเหมือนกับอารยธรรมกระแสหลัก กล่าวในอีกแง่หนึ่ง เหตุผลนิยมหรือชุดความคิดของวาทกรรมสังคมนิยมมักจะถูกเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับความเจริญและกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นความพยายามของประเทศมหาอำนาจที่จะกระจายแนวความคิดของตนไปสู่ประเทศที่มีอำนาจน้อยกว่าและมีแนวความคิดที่แตกต่างกัน

ในนวนิยาย *หนึ่งร้อยปีแห่งความโดดเดี่ยว* ความแปลกประหลาดมหัศจรรย์มักเกิดขึ้นเมื่อมีการปะทะหรือกระทบกันระหว่างความเจริญและประเพณีหรือภูมิปัญญาพื้นถิ่น เนื่องจากความขัดแย้งของโลกทัศน์ที่ทำหน้าที่เป็นกรอบของกระแสทั้งสองนั้นแตกต่างกัน การที่ไมเซ อาร์คาดีโอ บูเอนติยาพาลูกๆ ของตนไปชมละครสัตว์ของคนยิปซีเพื่อที่จะให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสชมหน้าแข็งเป็นครั้งแรก⁷ นับว่าเป็นตัวอย่างของการปะทะกันระหว่างกระแสความคิดสองแบบอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ การที่เด็ก ๆ เห็นหน้าแข็งเป็นเพชรที่ใหญ่ที่สุดในโลกอาจจะเป็นการพยายามอธิบายสิ่งที่ไม่เคยมีอยู่ในสังคมแต่เดิมด้วยชุดความคิดเก่า เด็กอาจจะเคยรู้จักเพชรแต่ไม่รู้จักหน้าแข็ง แต่ด้วยรูปแบบที่คล้ายคลึงกันจึงทำให้เด็กพิจารณาว่าทั้งสองสิ่งเหมือนกัน นอกจากนั้น การที่เด็ก ๆ พยายามจับต้องหน้าแข็งและคิดว่าเพชรกำลังเดือด สะท้อนให้เห็นมุมมองพื้นถิ่นที่ไม่มีชุดมโนทัศน์ของความเย็น สะท้อนรองรับ เมื่อมองในทางกลับกัน เมื่อเกิดสิ่งที่เรียกว่าอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ คนที่มีความเชื่อตามแบบยุโรปและอเมริกาเหนืออาจจะต้องพยายามอธิบายสิ่งต่างๆ ด้วยกลไกทางวิทยาศาสตร์และระบบเหตุผลตามที่ตนเชื่อถือ ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายได้อย่างสมบูรณ์ก็ตาม

⁷ กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, *หนึ่งร้อยปีแห่งความโดดเดี่ยว*, แปลโดย ปณิธาน-ว.จันเสน (กรุงเทพมหานคร: สามัญชน, 2547), หน้า 44-45.

สังนิยมนมหัสจรรย์ในวรรณกรรมไทย

ถึงแม้ว่าสังนิยมนมหัสจรรย์จะเป็นรูปแบบการประพันธ์ที่ค่อนข้างใหม่ในวงการวรรณกรรมไทย แต่ในช่วงเวลาเพียงแค่หนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา งานเขียนแนวนี้ได้ปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่อง กระแสความนิยมของวรรณกรรมแนวนี้อาจจะไม่ได้เกิดขึ้นด้วยเหตุผลเพียงแค่ความบันเทิงที่ผู้อ่านได้รับจากเนื้อหาที่แปลกใหม่เกินจริง แต่อาจจะมีประเด็นเรื่องวาทกรรมเกี่ยวพันอยู่ด้วย กล่าวคือ นักเขียนไทยบางคนนำรูปแบบสังนิยมนมหัสจรรย์มาใช้ในวรรณกรรมไทยเพื่อสนับสนุนแนวความคิดเรื่องความเป็นอื่น ซึ่งเชื่อมโยงกับความขัดแย้งระหว่างกระแสวัฒนธรรมสองกระแส คือ กระแสพัฒนาการของโลกตะวันตกและกระแสความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม อาจพิจารณาได้ว่าในการยืมรูปแบบสังนิยมนมหัสจรรย์มาใช้เป็นวาทกรรมนำเสนอความจริงนั้น วรรณกรรมไทยมีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรมละตินอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่ว่าวรรณกรรมของชุมชนทั้งสองแห่งต่างรู้สึกว่าคุณค่าความคิดที่โลกตะวันตกมอบให้นั้นไม่สามารถตอบสนองความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้ สิ่งที่น่าสนใจในกรณีนี้คือการพยายามสร้างความเป็นอื่นให้กับชุดความคิดจากตะวันตกและกระบวนการสรรหาสิ่งที่เรียกว่าอัตลักษณ์แท้ของตน ถ้าวาทกรรมสัมพันธ์กับแนวความคิดเรื่องอำนาจ วาทกรรมของสังนิยมนมหัสจรรย์เป็นตัวอย่างที่ดีที่ทำให้เห็นถึงความพยายามของประเทศชายขอบ ไม่ว่าจะเป็นประเทศไทยหรือบรรดาประเทศในทวีปละตินอเมริกา ที่แสวงหาชุดเครื่องมือหรือความคิดมาประกอบกันเป็นวาทกรรมต่อต้าน แม้ว่าแท้จริงแล้วสังนิยมนมหัสจรรย์จะเป็นวาทกรรมที่ไม่ได้เกิดขึ้นในภูมิภาคแต่ดั้งเดิมก็ตาม

ตัวอย่างที่น่าสนใจตัวอย่างหนึ่งของวรรณกรรมไทยที่ใช้รูปแบบสังนิยมนมหัสจรรย์คือ *โลกที่กระจัดกระจาย* ของศิริวร แก้วกาญจน์ ซึ่งเป็นนวนิยายขนาดสั้นนำเสนอชีวิตของครอบครัวหนึ่งในภูมิภาคทางใต้ของประเทศไทย ตัวละครเอกของนวนิยายเรื่องนี้คืออับดุลฮามิด ชาวไทยเชื้อสายมุสลิม เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัวของอับดุลฮามิดนับว่าแปลกประหลาดเกินจริง ถ้าจะมองในสายตาของคนที่อยู่ภายในกรอบของวาทกรรมสังนิยม กล่าวคือ จันทรแก้ว ปู่ของอับดุลฮามิด เป็นผู้ที่สามารถ

สร้างปาฏิหาริย์เดินบนน้ำได้และดูเหมือนจะมีชีวิตที่เป็นอมตะ ข้างฝ่ายยาอัปดุลฮามิด เมื่อตายจากความเป็นมนุษย์ก็ได้แปลงร่างตัวเองเป็นปลา เมื่อตอนที่อะมีนะฮ์ซึ่งเป็นมารดาของอัปดุลฮามิดรู้ว่าตนเองตั้งครรภ์นั้น มีฝูงผีเสื้อหลากสีสั่นนับแสนตัวบินวนล้อมรอบ นอกจากนั้นเธอยังรู้สึกอยากรับประทานดินเหนียวจากทะเลสาบ อัปดุลฮามิดเองเคยเสียชีวิตมาแล้วครั้งหนึ่งแต่ได้ปู่ทวดในร่างของเสื้อโคร่งช่วยให้ฟื้นคืนขึ้นมาใหม่ ความแปลกประหลาดและอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นในนวนิยายเรื่องนี้ขัดแย้งกับโลกทัศน์ใหม่ที่กำลังก่อตัวขึ้นและเริ่มมีอิทธิพลต่อคนในท้องถิ่น โลกทัศน์ใหม่นี้เป็นผลพวงของกระแสความเจริญซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของรัฐบาลที่ต้องการให้ประเทศพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมตะวันตก อาจจะพิจารณาได้ว่าความต้องการที่จะพัฒนาให้เท่าเทียมตะวันตกนี้เองกลายเป็นเหตุผลที่ประเทศหนึ่งต้องยอมรับวาทกรรมหรือกรอบความคิดตามแบบตะวันตก ซึ่งหมายถึง การเชิดชูคุณค่าของเหตุผลและความพยายามที่จะลดทอนความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจและเวทมนตร์คุณไสยต่าง ๆ

ความขัดแย้งของกระแสวัฒนธรรมทั้งสองกระแสถูกสะท้อนให้เห็นในประเด็นของพื้นที่ กล่าวคือ ในขณะที่โลกเก่าหรือโลกของปู่จันทร์แก้วนั้นถูกจำกัดขอบเขตให้เป็นเพียงแค่ว่าที่พยายามจะรักษาความเป็นเอกเทศไว้ การคุกคามของโลกใหม่นั้นเกิดขึ้นที่หมู่บ้านแถบอันดามัน ซึ่งเริ่มปรากฏสิ่งก่อสร้างและวิถีชีวิตใหม่อันเป็นผลกระทบส่วนหนึ่งของกระแสความเจริญตามแบบโลกาภิวัตน์ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระแสวัฒนธรรมทั้งสองทำให้หมู่บ้านไม่ได้ทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี หากแต่ประสบกับปัญหาทางสังคมและจริยธรรม การก่อสร้างโรงแรมและสถานบริการ หลากรูปแบบทำให้คนในหมู่บ้านเริ่มกลายเป็นทาสลัทธิวัตถุนิยม หญิงสาวจากหมู่บ้านจำเป็นต้องขายบริการทางเพศเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตรา คนในหมู่บ้านต้องออกไปทำงานตามโรงแรมและโรงงานที่เกิดขึ้นมาใหม่ นอกจากนั้นการปะทะกันของทั้งสองกระแสทำให้ทองอินทร์บิดาของอัปดุลฮามิดซึ่งเป็นคนไทยพุทธเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามและเปลี่ยนชื่อตนเองเป็นมุฮัมหมัด เพื่อที่จะสร้างและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนไม่ให้สูญสลายไปตามกระแสพัฒนาการของโลกใหม่ เกาะซึ่งอยู่

กลางทะเลสาบจึงเป็นเสมือนสถานที่สุดท้ายที่พยายามรักษาไว้ซึ่งค่านิยมและความเชื่อถือตามแบบโลกเก่า

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ *โลกที่กระจัดกระจาย* เสนอให้เห็นอย่างชัดเจนคือ แม้กระทั่งเกาะที่แยกจากแผ่นดินแม่ออกไปอย่างโดดเดี่ยวก็ไม่สามารถต่อต้านกระแสแห่งการพัฒนาได้ ดังจะเห็นได้จากการก่อสร้างทางรถไฟเข้าสู่เกาะซึ่งเป็นชนวนหลักของการเปลี่ยนแปลง การเสียชีวิตลงของปู้จันท์แก้วซึ่งเกิดขึ้นช่วงเวลาเดียวกันกับการเข้ามาของรถไฟ อาจจะเป็นสัญลักษณ์หมายถึงการล่มสลายของโลกเก่าและการเข้ามาแทนที่ของโลกใหม่ เนื่องจากรถไฟเป็นตัวแปรที่สำคัญในการนำอารยธรรมจากภายนอกเข้ามาสู่ภายในเกาะ ผู้คนที่เคยอยู่บนเกาะต่างอพยพร่อนเร่ออกไปหางานทำในขณะที่นักท่องเที่ยวต่างชาติเริ่มเดินทางเข้ามาชมเกาะมากขึ้น ถึงแม้ว่าการปะทะของวัฒนธรรมสองกระแสจะทำให้เกิดผลกระทบอย่างมากต่อระบบสังคมและศีลธรรม แต่ดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดและไม่มีใครสามารถหยุดยั้งได้ ภาพลักษณ์หนึ่งที่สำคัญของนวนิยายเรื่องนี้คือ สายน้ำที่ไม่มีใครรู้ว่าจุดเริ่มต้นและตอนปลายอยู่ ณ ที่ใด ดังที่ผู้เขียนพรรณนาไว้ว่า

... แม่น้ำสายนี้หรือที่นำปู้มาจากหมู่บ้านคนถือดาบ แม่น้ำสายนี้หรือที่นำยามาสู่หมู่บ้านอันดามัน แม่น้ำสายนี้หรือที่ร้อยรัดหัวใจพวกเราไว้ในห้วงแห่งอดีต ... และแม่น้ำสายเดียวกันนี้หรือ ที่พัดพาพวกเรากระจัดกระจายไปคนละทิศละทาง^๘

เมื่อพิจารณาในระดับของสัญลักษณ์ สายน้ำอาจจะหมายถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ไม่มีใครสามารถเข้าไปยุ่งเกี่ยว สายน้ำอาจจะเปรียบเหมือนวิถีแห่งโลกที่ไม่มีปฏิกิริยาตอบสนองหรือเข้าไปก้าวท้าวในความขัดแย้งของกระแสวัฒนธรรมที่แตกต่าง อาจจะวิเคราะห์ได้ว่า *โลกที่กระจัดกระจาย* เป็นนวนิยายที่

^๘ ศิริวร แก้วกาญจน์, *โลกที่กระจัดกระจาย* (กรุงเทพมหานคร: หนังสือใต้ดิน, 2544), หน้า 105.

มองเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นกฎธรรมชาติ มนุษย์ไม่มีสิทธิไปหยุดยั้งกระแสการเปลี่ยนแปลงได้ แม้กระทั่งอับดุลฮามิดซึ่งมองเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมากภายในช่วงชีวิตและเป็นประจักษ์พยานต่อการก้าวล้ำของกระแสการพัฒนาที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์และจารีตสังคมท้องถิ่น กลับต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้นโดย दुष्ณี การที่อับดุลฮามิดสิ้นสุดชีวิตความเป็นมนุษย์และกลายร่างเป็นเต่ากลับสู่ท้องทะเลอาจจะเป็นทางออกทางเดียวที่เขามี

เมื่อมองในภาพรวม อาจพิจารณาได้ว่า *โลกที่กระจัดกระจาย* เลือกที่จะใช้รูปแบบสังคมนิยมหัตถกรรมเพื่อนำเสนอการปะทะกันระหว่างโลกเก่าและโลกใหม่ การที่ผู้แต่งเลือกใช้องค์ประกอบที่เกินจริงโดยใช้ตำนานเกี่ยวกับท้องทะเลนั้นเป็นเสมือนการย้อนกลับไปแสวงหาภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนสภาพชีวิตแบบเก่าที่กำลังจะสูญสลายไปท่ามกลางกระแสความเจริญและสภาพสังคมตามแบบโลกาภิวัตน์ที่เน้นค่านิยมทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ การเลือกใช้รูปแบบสังคมนิยมหัตถกรรมจึงสอดคล้องกับการปะทะกันของกระแสวัฒนธรรมสองขั้วและพยายามได้ตอบว่าทกรรมสังคมนิยมที่พยายามสร้างความเป็นอื่นให้กับเรื่องของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ซึ่งบางครั้งเกี่ยวพันกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง การที่ *โลกที่กระจัดกระจาย* เลือกใช้รูปแบบสังคมนิยมหัตถกรรมสะท้อนแนวคิดที่ว่าทกรรมสังคมนิยมอาจจะไม่ใช้รูปแบบเพียงแต่รูปแบบเดียวที่สามารถใช้เพื่อนำเสนอความจริงในภาวะสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์ซับซ้อนระหว่างกระแสวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

นอกจากนวนิยาย *โลกที่กระจัดกระจาย* แล้ว เรื่องสั้น "แม่มดแห่งหุบเขา" ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ นับได้ว่าเป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่ใช้รูปแบบสังคมนิยมหัตถกรรมเพื่อนำเสนออุปมาปัญหาที่คล้ายคลึงกัน ความขัดแย้งหลักในเรื่องเป็นการปะทะกันระหว่างกระแสการพัฒนาและความต้องการที่จะรักษาไว้ซึ่งตำนานและภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ้าปูจันท์แก้วและเกาะใน *โลกที่กระจัดกระจาย* เป็นสัญลักษณ์แทนอารยธรรมท้องถิ่นที่กำลังจะสูญสลาย ใน "แม่มดแห่งหุบเขา" ตัวแม่เฒ่าหมาและเด็กสาวที่อาศัยในบ้านบนแห่งดินคงเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งเดียวกัน แม่เฒ่าหมาเปรียบเสมือนศูนย์รวมของความเชื่อและไสยศาสตร์ในหมู่บ้านเล็ก ๆ หมู่บ้านหนึ่งที่

ความเจริญกำลังจะเข้าไปถึง คนในหมู่บ้านเชื่อว่าแม่เฒ่าหมาเคยสร้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์หลายอย่างขึ้นในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยชีวิตผู้ที่ถูกยิงโดยเอานี้วกดรุกระสุนหรือสามารถอยู่ในกองไฟได้ แม้กระทั่งชื่อของแม่เฒ่าก็เป็นสัญลักษณ์ของโลกเก่า:

ชื่อ “หมา” นั้นให้ความหมายไปในทางที่น่ารัก น่าเอ็นดู เป็นชื่อของคนเก่าแก่ในช่วงศตวรรษที่แล้ว คงไม่เหลือชื่อนี้อยู่ในคนสมัยปัจจุบันอีก⁹

นอกจากนั้น ถ้าเกาะใน *โลกที่กระจัดกระจาย* เป็นสถานที่ที่ถูกคุกคามโดยกระแสการพัฒนา บ้านบนแท่งดินใน “แม่มดแห่งหุบเขา” ก็เป็นสถานที่ที่กำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน คือ กำลังจะถูกปรับถมที่เพื่อรองรับการก่อสร้าง

กลิ่นอายของสังคมนิยมมหัศจรรย์เริ่มตั้งแต่เปิดเรื่อง เมื่อผู้เล่าเรื่องนำเสนอความแตกต่างระหว่างต้นไม้สองชนิดคือ ต้นตะเคียนหินและต้นยางพารา ในขณะที่ต้นยางพารามีผลประโยชน์ทางการค้าและเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้มีช่วงชีวิตที่ยาวนาน ต้นตะเคียนหินนั้นเป็นต้นไม้ที่คงทนถาวรมากกว่าและเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแนบแน่น กล่าวคือ ชาวบ้านเชื่อว่าในต้นตะเคียนหินนั้นมีนางพรายสิงสถิตอยู่ ภาพนางพรายที่ร้องไห้ระงอกอยู่บนต้นไม้ในขณะที่รถบรรทุกซบซบผ่านไป นับว่าเป็นภาพสัญลักษณ์ของสังคมนิยมมหัศจรรย์อย่างแท้จริงที่น่าเสนอความขัดแย้งระหว่างโลกเก่าและโลกใหม่ นอกจากประเด็นความขัดแย้งที่เห็นเด่นชัดแล้ว ประเด็นที่น่าสนใจของเรื่องสั้นนี้อีกประเด็นหนึ่งอยู่ที่ความขัดแย้งของตัวละครหลักสองตัวคือ มัดและเล็ก ในขณะที่เล็กหลงใหลอยู่กับโลกของแม่เฒ่าหมาและเด็กสาวและพยายามที่จะช่วยพวกเขารักษาแหล่งที่พำนักของทั้งสองไม่ให้ถูกกระแสความเจริญทำลายไปนั้น มัดซึ่งเป็นคนที่มีอายุมากกว่าและผ่านประสบการณ์ของชีวิตมากกว่า กลับไม่เห็นด้วยกับเล็กที่จะพยายามเข้าไปยุ่งเกี่ยวในสถานการณ์นั้น กล่าวคือ มัดเห็นว่าเป็น

⁹ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, “แม่มดแห่งหุบเขา”, *แผ่นดินอื่น*, พิมพ์ครั้งที่ 6 (ปฐมธานี: นาคกร, 2540), หน้า 249-279 (หน้า 250).

สิ่งไร้ประโยชน์ที่เล็กจะพยายามจะเข้าไปสกัดกั้นกระแสการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ความขัดแย้งระหว่างมัดและเล็กเป็นการจุดชนวนให้คิดต่อไปถึงความแตกต่างของอุดมการณ์สองแบบในหมู่บ้านเล็กๆ ที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงไป ในขณะที่เล็กนั้นเชื่อถือในอุดมการณ์ของตัวเองที่จะรักษาภูมิปัญญาเก่าอย่างแน่นแฟ้น ถึงกับยอมไปช่วยขว้างก้อนหินสกัดรถบรรทุกจนกระทั่งถูกแก้แค้นในเวลาต่อมา มัดกลับพยายามแยกตัวออกห่างจากความขัดแย้งทั้งหมดและใช้ชีวิตอยู่เหนือความขัดแย้งอย่างสันโดษ ในสายตาของผู้เล่าเรื่องแล้ว การที่เล็กเลือกที่จะยึดถือในอุดมการณ์หนึ่งอย่างแน่นแฟ้นนับว่าเป็นการมอบความหมายให้กับชีวิตและทำให้ชีวิตมีคุณค่า ต่างจากมัดที่ไม่ยึดติดกับความเชื่อในภูมิปัญญาท้องถิ่น หากแต่คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล

จะเห็นได้ว่า เรื่องสั้น "แม่มัดแห่งหุบเขา" นอกจากจะนำเสนอความขัดแย้งระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระแสความเจริญเยี่ยงตะวันตกแล้ว ยังเสนอแนวความคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างกันสองขั้วของคนที่ไม่เชื่อกับการปะทะกันของกระแสวัฒนธรรมสองกระแสอีกด้วย ในสายตาของผู้เล่าเรื่องแล้ว มัดเองที่พยายามไม่ยึดติดกับความเชื่อในแบบใดๆ หากแต่ยึดติดกับเหตุผลหรือแนวคิดปฏิบัตินิยมก็เป็น "พ่อมัด" คนหนึ่งไม่ต่างไปจากแม่เฒ่าหมา ดังที่ผู้เล่าเรื่องบรรยายว่า:

มัดบอกว่ากำเนิดของแม่มัดก็เหมือนกำเนิดของศาสนา คือ เริ่มจากความเชื่อเพื่อนำไปสู่ศรัทธา และเรื่องราวปาฏิหาริย์ก็เป็นสิ่งเดียวที่จะดอกหมุดความเชื่อให้ฝังแน่นลงสู่ศรัทธาได้ง่ายที่สุด แต่มัดไม่เคยเชื่อเรื่องราวปาฏิหาริย์ใดๆ เขาจึงเสมือนเป็นคนไร้ศาสนา ดำเนินชีวิตไปตามวิถีนึกคิดของตน ชีวิตของมัดไม่ถึงกับปาฏิหาริย์ แต่ก็ถือได้ว่ามหัศจรรย์¹⁰

ความมหัศจรรย์ของมัดอาจจะอยู่ที่ "ศรัทธา" ในการเลือกที่จะปฏิเสธความเชื่อทั้งหมดและอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างตามระบบเหตุผล สิ่งที่สามารถพิจารณาต่อไปได้คือ ทั้ง

¹⁰ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, "แม่มัดแห่งหุบเขา", หน้า 262.

เหตุผลนิยมและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างก็เป็นความเชื่อ ดังนั้น จากการนำเสนอเปรียบเทียบตัวละครมัดและเล็ก สัจนิยมมหัศจรรย์สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างโลกเก่าและโลกใหม่ แต่ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนให้เห็นรากฐานของความเชื่อทั้งสองแบบว่ามีความมหัศจรรย์เท่าเทียมกัน เมื่อเปรียบเทียบกันกับ *โลกที่กระจัดกระจาย* จะเห็นได้ว่า "แม่มดแห่งหุบเขา" นอกจากจะนำเสนอความขัดแย้งแล้ว ยังวิพากษ์วิจารณ์วาทกรรมสัจนิยมที่พยายามสร้างความเป็นอื่นให้แก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย "แม่มดแห่งหุบเขา" ทำให้ผู้อ่านตระหนักว่าแท้จริงแล้ววาทกรรมสัจนิยมก็เป็นเพียงแค่วาทกรรมหนึ่งที่พยายามจะทำให้ผู้คนเชื่อปฏิบัติตาม ไม่ได้เป็นสิ่งที่ เป็นสากลคู่อยู่กับธรรมชาติอย่างแท้จริง ถ้ามองในกรอบของการวิเคราะห์โดยรวมแล้ว สิ่งที่นำเสนอใน "แม่มดแห่งหุบเขา" อาจจะเป็นการโต้กลับของวาทสัจนิยมมหัศจรรย์ที่มองเห็นว่าแท้จริงแล้ววาทกรรมสัจนิยมซึ่งดูเป็นวาทกรรมสากลอาจจะเป็นวาทกรรมแห่งความเป็นอื่นในบางบริบทก็เป็นได้

จากกระแสวัฒนธรรมที่แตกต่างสู่มุมมองอันมหัศจรรย์

ในขณะที่ *โลกที่กระจัดกระจาย* และ "แม่มดแห่งหุบเขา" นั้นมีทัศนคติในเชิงลบต่อการเปลี่ยนแปลงเนื่องด้วยอิทธิพลของกระแสความเจริญแบบตะวันตก *มหานคร* นวนิยายของคอยนูชกลับเป็นการเสนอเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก การใช้รูปแบบสัจนิยมมหัศจรรย์ใน *มหานคร* รองรับความแตกต่างระหว่างโลกเก่าและโลกใหม่เช่นกัน แต่ในขณะที่สองเรื่องแรกเป็นการบุกรุกของกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้าไปสู่ท้องถิ่นที่มีการยึดถือภูมิปัญญาดั้งเดิมอย่างแนบแน่น *มหานคร* กลับเป็นเรื่องราวของตัวละครจากต่างจังหวัดที่ตัดสินใจเดินทางเข้ามายังมหานครเพื่อหางานทำและเพื่ออนาคตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ความขัดแย้งหลักที่เกิดขึ้นคือการปะทะกันระหว่างมโนทัศน์ของคนต่างจังหวัดและสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในเมือง การสร้างองค์ประกอบที่มหัศจรรย์ในเรื่องนี้ไม่ได้เน้นความเชื่อหรือค่านิยมพื้นถิ่น หากแต่เป็นการจงใจสร้างโครงเรื่องที่เหนือจริงเพื่อนำเสนอปฏิสัมพันธ์ของคนชนบทกับพื้นที่เมือง กล่าวคือ พัฒนาการของโครงเรื่องเกี่ยวพันกับสมมติฐานที่ว่า

คนที่อยู่เมืองจะมีหางสุนัขและคนที่มาจากชนบทต่างอยากจะมีหางสุนัขเหมือนคนเมือง ดังที่ตัวละครตัวหนึ่งกล่าวว่า

คนที่จะมีหางที่กันแดดต้องเป็นระดับคนที่มีชื่อเสียง ดารา นักร้อง นักเขียน หรือคนรวยที่มีหน้ามีตาเท่านั้น เพราะหางจะมีไว้ยกระดับบอกความไม่ธรรมดา”

สิ่งที่น่าสนใจใน *มหานคร* เป็นการนำเสนอความมหัศจรรย์ที่พลิกความคาดหมาย กล่าวคือ นอกจากชนบทจะเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยสิ่งที่อยู่เหนือระบบเหตุผลแต่ในเมืองก็มีปรากฏการณ์ที่ก้าวข้ามระบบเหตุผลเช่นเดียวกัน ในแง่นี้หางสุนัขอาจจะเป็นสัญลักษณ์ของความมหัศจรรย์ของคนเมืองก็ได้ ตัวละครเอกในเรื่องคือจินกับป๊อดเป็นตัวแทนของคนต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาทำงานในเมือง อย่างไรก็ตามโน้ตสันจากต่างถิ่นของทั้งคู่ทำให้มหานครกลายเป็นสถานที่แห่งเวทมนตร์และความมหัศจรรย์ ความแตกต่างระหว่างจินกับป๊อดในการเดินทางเข้ามาเมืองหลวงนั้นคือความฝัน ในขณะที่จินเดินทางเข้ามาเพราะต้องการจะตามหาคนที่สามารถช่วยเหลืออ่านหนังสือภาษาต่างประเทศปกสิขาวเล่มหนึ่งที่เธอเชื่อว่าจะให้ความหมายกับชีวิตป๊อดไม่ได้มีเหตุจูงใจแน่ชัด แต่หลังจากที่ป๊อดพบจินและตกหลุมรักเธอในทันที ความฝันเดียวของเขาก็เกิดขึ้นและไม่เปลี่ยนแปลงไปคือความหวังที่จะได้จินมาร่วมเป็นคู่ชีวิต ตัวละครทั้งสองต่างพยายามสานต่อความฝันของตนให้เป็นจริงและในขณะเดียวกันได้เรียนรู้ถึงความแตกต่างระหว่างโลกชนบทและโลกมหานคร ได้รู้จักกับตัวละครที่แปลก แต่ในการพรรณนาความแปลกและมหัศจรรย์นั้นแฝงไว้ซึ่งการเสียดสีลักษณะคนในเมือง ไม่ว่าจะเป็น หมวย สาวไทยลูกครึ่งจีนที่เชื่อว่าตัวเธอเป็นลูกสาวจักรพรรดิแต่ชีวิตจริงเป็นพนักงานเสิร์ฟที่ภัตตาคารจีน ดิก ผู้ชายความจำเสื่อมที่ชอบนั่งแท็กซี่แต่กลับไม่รู้ว่าตนเองต้องการจะไปที่ไหน หรือน้องเหม้ม เด็กหญิง

¹¹ คอยนุช, *มหานคร*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์, 2546), หน้า 30.

อายุแปดขวบแต่ชอบแต่งหน้าเหมือนผู้หญิงวัยทำงานและมีนิสัยชอบสูบบุหรี่ หม่อมเป็นเด็กที่ตัดสินใจที่จะไม่โตเป็นผู้ใหญ่เพื่อประท้วงพ่อแม่ที่ไม่เอาใจใส่ดูแลหรือพิจารณาว่าเธอเป็นผู้ใหญ่ ในประเด็นนี้ สัจนิยมมหัศจรรย์ไม่ได้เป็นการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่น หากเป็นการจงใจเล่าให้เกินจริงเพื่อสื่อให้เห็นถึงลักษณะแปลกพิสดารของคนในมหานครจากมุมมองของคนที่ไม่ได้เกิดหรือเติบโตในเมือง

ประเด็นสำคัญของ *มหานคร* คือความเปลี่ยนแปลง การที่จินค้นพบว่าหนังสือปกสีขาวที่ตนเองต้องการจะอ่านออกนั้นไม่ได้เป็นเรื่องราวทางปรัชญาที่จะให้ความหมายแก่ชีวิตหากแต่เป็นเรื่องเร้ากามารมณ์ ทำให้จินรู้สึกถึงความหมายในการดำรงอยู่ของตนเองสูญสิ้น จึงปล่อยชีวิตให้ไหลล่นไปตามวิถีแห่งเมืองและเป็นเหตุให้มีหางงอกในที่สุด ในทางกลับกัน ป๊อดกลับไม่เปลี่ยนแปลงไปและยังคงตั้งมั่นสานฝันของตนที่จะพยายามทำให้จินหลงรัก การถือนั่นในความฝันของป๊อดคงจะไม่ต่างไปจากการที่เล็กใน “แม่มดแห่งหุบเขา” ยึดถือในอุดมการณ์ซึ่งเป็นการให้ความหมายแก่ชีวิต แต่ในขณะที่เล็กถูกแก้แค้นเนื่องจากยึดมั่นในอุดมการณ์ของตน ป๊อดกลับได้รับผลในเชิงบวก กล่าวคือ เขากลายเป็นคนที่ไม่มีหางเพียงคนเดียวในมหานครแต่การไม่มีหางกลับทำให้เขามีชื่อเสียง อย่างไรก็ตาม ป๊อดไม่ได้สนใจชื่อเสียงหรือความนิยมชมชอบหากแต่ยังต้องการความรักจากจิน หลังจากที่พบจิน อีกครั้ง ป๊อดตัดสินใจยอมมีหางในที่สุดเพื่อที่จะสามารถแต่งงานกับจินซึ่งมีหางแล้ว หากประเด็นสำคัญใน *โลกที่กระจัดกระจาย* และ “แม่มดแห่งหุบเขา” คือกระแสพัฒนาหรือความเจริญอย่างตะวันตกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงลบที่ยากแก่การหยุดยั้ง ใน *มหานคร* ทศนคติที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงคล้ายคลึงกันเพียงแค่ว่าประเด็นของการยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถหยุดยั้งได้ แต่ความแตกต่างของ *มหานคร* คือความพยายามที่จะมองกระแสความเจริญในเชิงบวกมากขึ้น กล่าวคือ สิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์อยู่รอดการเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งคือความรักในความเป็นมนุษย์และความเข้าใจในสภาพที่เปลี่ยนแปลงไป ถ้าใน *โลกที่กระจัดกระจาย* ทางออกคือการแปลงกายเป็นสัตว์และหลีกเลี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงและหันเหออกจากสังคมมนุษย์และใน “แม่มดแห่งหุบเขา” ทาง

ออกอาจจะเป็นศรัทธาในเหตุผลนิยมและปฏิบัตินิยมแบบมัดที่ต้องยอมปฏิเสศความเชื่อพื้นฐานเพื่อให้ชีวิตตนเองรอด ทางออกใน *หมานคร* ไม่ได้เป็นการหนีสถานการณ์ที่เป็นอยู่ หากแต่เป็นความพยายามที่จะสร้างทัศนคติใหม่ต่อการมองโลกและต่อการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีใครสามารถยับยั้ง สัจนิยมมหัศจรรย์ใน *หมานคร* จึงแปรเปลี่ยนจากสถานการณ์แห่งความขัดแย้งมาเป็นมุมมองและโลกทัศน์ใหม่

ในขณะที่ความเป็นอื่นใน *โลกที่กระจัดกระจาย* และ “แม่มดแห่งหุบเขา” เกิดขึ้นในปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างวาทกรรมสัจนิยมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเป็นอื่นใน *หมานคร* เชื่อมโยงกับประเด็นของมุมมองมากกว่า กล่าวคือ มุมมองสัจนิยมมหัศจรรย์ใน *หมานคร* เป็นผลกระทบที่เกิดจากวาทกรรมของคนในสังคมพหุนิยม กล่าวคือ ทั้งจีนและป๊อดเป็นคนที่มีมโนทัศน์ผสมผสานระหว่างชนบทกับเมือง ยกตัวอย่างเช่น เมื่อป๊อดกลับไปชนบทอีกครั้งทุกสิ่งทุกอย่างกลับดูไม่เปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนแปลงช้าลงอย่างเห็นได้ชัด

พ่อมองหน้าตาที่ประหลาดใจของป๊อดแล้วยิ้มเหมือนเห็นเป็นเรื่องปกติ ก่อนจะบอกป๊อดว่าความจริงแล้วสำหรับพ่อแม่และผู้คนที่บ้านนอก ป๊อดเพิ่งจากบ้านไปได้เพียงไม่กี่นาที่เท่านั้น แต่ที่ป๊อดรู้สึกว่ามันนานก็เพราะนาฬิกาที่กรุงเทพฯ และเวลาที่กรุงเทพฯ มักจะเดินเร็วและผ่านไปเร็วกว่าเวลาที่บ้านนอก ที่บ้านนอกทุกสิ่งทุกอย่างจะผ่านไปอย่างช้าๆ จนเหมือนว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย¹²

ป๊อดและจีนไม่ได้เป็นคนในชนบทอีกต่อไป หากแต่เป็นคนที่อยู่ระหว่างสองกระแสวัฒนธรรม ทำให้มุมมองที่มีโลกชนบทและโลกเมืองเป็นมุมมองที่ผสมผสานอย่างแท้จริง ต่างจากตัวละครใน *โลกที่กระจัดกระจาย* และ “แม่มดแห่งหุบเขา” ที่สามารถจำแนกเป็นสัญลักษณ์ของโลกเก่าหรือโลกใหม่ได้อย่างชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกันทั้งหมดแล้ว สัจนิยมมหัศจรรย์ใน *หมานคร* อาจจะมีคุณสมบัติผสมผสาน

¹² คอยนูช, *หมานคร*, หน้า 177.

มากกว่า กล่าวคือ นอกจากจะเป็นการประสานในระดับของรูปแบบที่ความจริงตามแนวเหตุผลนิยมและความจริงตามแนวแฟนตาซีดำรงอยู่ด้วยกันแล้ว สัจนิยมมหัศจรรย์ยังแสดงออกในระดับของจิตสำนึกของตัวละครอีกด้วยที่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

สัจนิยมมหัศจรรย์เป็นรูปแบบที่ตอบสนองต่อความต้องการที่จะนำเสนอความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมสองกระแสและเป็นการต่อต้านการนำเสนอตามแบบวาทกรรมสัจนิยม ในขณะที่วาทกรรมสัจนิยมพยายามทำให้เรื่องราวที่เกินจริงหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เป็นเรื่อง “ความเป็นอื่น” ที่ไม่น่าสนใจหรือไร้สาระ สัจนิยมมหัศจรรย์เป็นรูปแบบที่พยายามนำเรื่องราวดังกล่าวกลับมานำเสนอในกรอบของสัจนิยมอีกครั้งเพื่อตั้งคำถามและนำเสนอขีดจำกัดของกรอบวาทกรรมสัจนิยม เมื่อพิจารณาวรรณกรรมทั้งสามเรื่องประกอบกัน จะเห็นได้ว่าสัจนิยมมหัศจรรย์มีการประยุกต์ใช้ที่แตกต่างกันตามแต่แก่นเรื่องของวรรณกรรม แต่พื้นฐานของสัจนิยมมหัศจรรย์ยังคงอยู่ที่ประเด็นการเปลี่ยนแปลงท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างกระแสความเจริญและกระแสภูมิปัญญาท้องถิ่น อันนำไปสู่การตั้งคำถามกับแนวคิดเรื่องความเป็นอื่นนั่นเอง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. แม่มดแห่งหุบเขา. ใน กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, *แผ่นดินอื่น*, หน้า 249-279. พิมพ์ครั้งที่ 6. ปทุมธานี: นาคกร, 2540.
- กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ. *หนึ่งร้อยปีแห่งความโดดเดี่ยว*. แปลโดย ปณิธาน-ร. จันเสน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สามัญชน, 2547.
- คายนุช. *หมานคร*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์, 2546.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, และคนอื่นๆ. *จุดจบโลกาภิวัตน์?* กรุงเทพมหานคร: โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค, 2545.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. *วรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรม*. ใน ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, *อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง*, หน้า 341-351. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, 2545.
- ศิริวรรณ แก้วกาญจน์. *โลกที่กระจัดกระจาย*. กรุงเทพมหานคร: หนังสือใต้ดิน, 2544.

ภาษาอังกฤษ

- Anderson Imbert, Enrique. *El realismo mágico y otros ensayos*. Caracas: Monte Ávila, 1976.
- Angulo, María-Elena. *Magic Realism: Social Context and Discourse*. New York and London: Garland, 1995.
- Barella, Julia. El realismo mágico: Un fantasma de la imaginación barroca. *Cuadernos Hispanoamericanos* 481 (1990): 69-78.
- Bowers, Maggie Ann. *Magic(al) Realism*. London: Routledge, 2004.
- Carpentier, Alejo. On the Marvelous Real in America. Translated by Tanya Huntington and Lois Parkinson Zamora. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community*, pp. 75-88. Durham and London: Duke University Press, 1995.

- Carpentier, Alejo. The Baroque and the Marvelous Real. Translated by Tanya Huntington and Lois Parkinson Zamora. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community*, pp. 89-108. Durham and London: Duke University Press, 1995.
- Chanady, Amaryll. *Magical Realism and the Fantastic: Resolved versus Unresolved Antimony*. New York and London: Garland, 1985.
- Chanady, Amaryll. The Territorialization of the Imaginary in Latin America: Self-Affirmation and Resistance to Metropolitan Paradigms. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community*, pp. 125-144. Durham and London: Duke University Press, 1995.
- Chotiudompant, Suradech. Decolonization and Demystification: *One Hundred Years of Solitude* and Nationhood. *Manusya* 5 (2003): 68-87.
- Chotiudompant, Suradech. Thai Magical Realism and Globalization. Paper presented at the Conference on Cultural Globalization, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 8 June 2004.
- Faris, Wendy B. Scheherazade's Children: Magical Realism and Postmodern Fiction. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community*, pp. 163-190. Durham and London: Duke University Press, 1995.
- Faris, Wendy B. *Ordinary Enchantments: Magical Realism and the Remystification of Narrative*. Nashville: Vanderbilt University Press, 2004.
- Flores, Angel. Magical Realism in Spanish American Fiction. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community*, pp. 109-117. Durham and London: Duke University Press, 1995.
- García Márquez, Gabriel. The Solitude of Latin America: Nobel Address 1982. In Bernard McGuirk and Richard Cardwell (eds), *Gabriel García Márquez: New Readings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- García Márquez, Gabriel. *One Hundred Years of Solitude*. Translated by Gregory Rabassa. London: Everyman's Library, 1995.

- García Márquez, Gabriel. *Cien años de soledad*. Madrid: Cátedra, 1999.
- Grant, Damian. *Realism*. London: Methuen, 1970.
- Guenther, Irene. Magic Realism, New Objectivity, and the Arts during the Weimar Republic. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community*, pp. 33-73. Durham and London: Duke University Press, 1995.
- Leal, Luis. Magical Realism in Spanish American Literature. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community*, pp. 119-124. Durham and London: Duke University Press, 1995.
- Menton, Seymour. *Magic Realism Rediscovered, 1918-1981*. London and Toronto: Associated University Press, 1983.
- Menton, Seymour. *Historia verdadera del realismo mágico*. Mexico: Fondo de Cultura Económica, 1998.
- Michalski, Serguisz. *New Objectivity: Neue Sachlichkeit – Paintings in Germany in the 1920s*. Köln: Taschen, 2003.
- Morris, Pam. *Realism*. London: Methuen, 2003.
- Roh, Franz. Realismo mágico. Problemas de la pintura europea más reciente. *Revista de Occidente* 16 (1927): 274-301.
- Roh, Franz. Magic Realism: Post-Expressionism. Translated by Wendy B. Faris. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical realism: Theory, History, Community*, pp. 15-31. Durham and London: Duke University Press, 1995.
- Simpkins, Scott. Sources of Magic Realism/ Supplements to Realism in Contemporary Latin American Literature. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community*, pp. 145-159. Durham and London: Duke University Press, 1995.
- Slemon, Stephen. Magic Realism as Postcolonial Discourse. In Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (eds), *Magical Realism: Theory, History, Community*, pp. 407-426. Durham and London: Duke University Press, 1995.

Spindler, William. Magic Realism: A Typology. *Forum for Modern Language Studies* 29 (1993): 73-85.

Uslar-Pietri, Arturo. *Letras y hombres de Venezuela*. Madrid: Editorial Mediterraneo, 1978.

